

© Fakta, příběhy, interpretace: vzdělávání

Úvod: pracovní listy a webová aplikace

Pavel Skopal

Projekt *Zlínský film* směřuje ke třem typům adresátů, čemuž je přizpůsobeno také rozhraní webové aplikace. Jedním z těchto modelových adresátů jsou školy, resp. jejich pedagogové a studenti. Ti mohou využít informace zpřístupněné v aplikaci v podobě sítí, map a časových os. Jeden ze tří vstupů do aplikace je přizpůsoben potřebám vzdělávání a rozsah dostupných dat je ve výchozím nastavení definován tak, aby vyhovoval pedagogickému účelu a nezahlcoval uživatele přílišnými detaily.

Právě k pedagogům směřuje následující kapitola, která nabízí tři příklady pracovních listů, přičemž tyto i další listy je možné stáhnout ve formátu .pdf ve webové aplikaci projektu. Úkoly směřují k podpoře výuky soudobých dějin na gymnáziích a středních školách uměleckého zaměření. Referenčním bodem při přípravě pracovních listů byla zejména vzdělávací aplikace pro práci s historickými prameny *Historylab* a na ni navazující badatelská učebnice *Soudobé dějiny*, založená na konstruktivistickém přístupu k výuce.¹ Pracovní listy nabízejí vybrané kratší materiály k interpretaci, především ale odkazují na interaktivní práci v aplikaci *Zlínský film*: zde mohou studenti při plnění úkolů využít vizualizační nástroje v podobě map, sítí a časových os a aktivně s nimi pracovat tak, aby jim pomáhaly pochopit a následně vysvětlit různé fenomény, procesy, události v československých dějinách 20. století. „Fakta, příběhy a interpretace“, které aplikace nabízí, se vztahují k filmové tvorbě ve Zlíně/Gottwaldově. Ta je přiblížena z různých aspektů (uměleckých, ale stejně tak hospodářských, technologických či sociálních) a uživatel má možnost vybrané jevy sledovat v souvislostech politických dějin Československa.

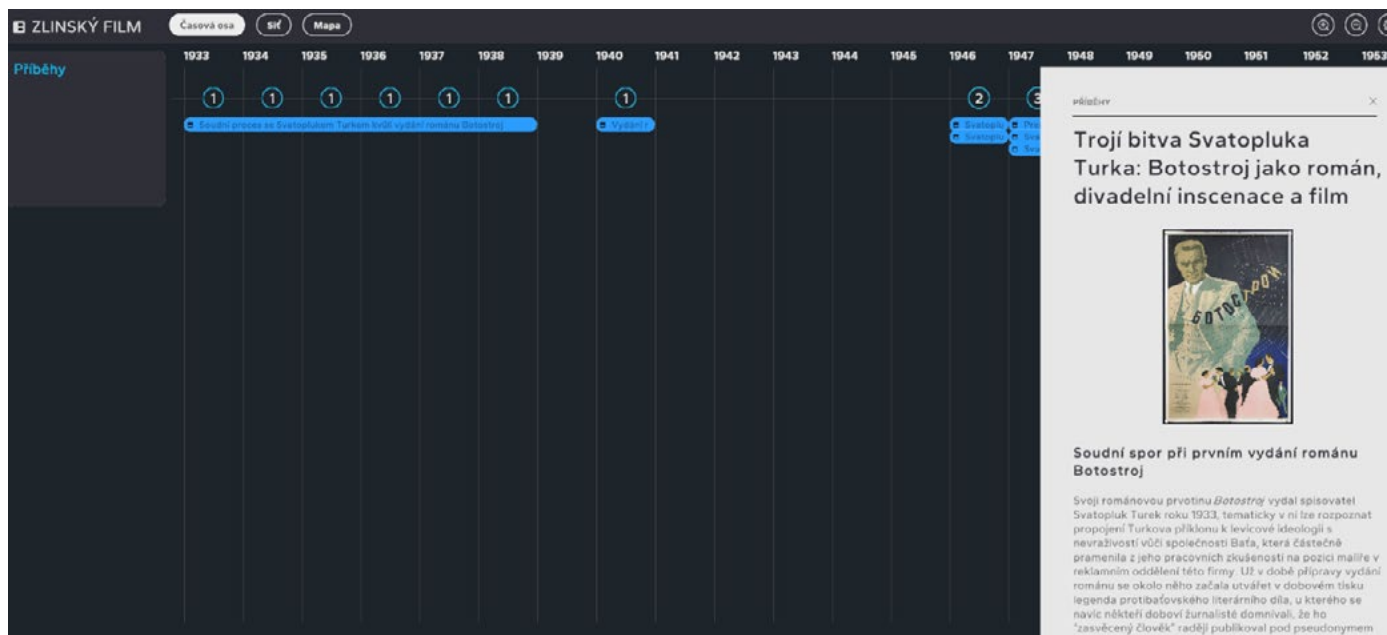
Připravené pracovní listy jsou zamýšlené pro skupinovou práci ve výuce soudobých dějin, kde mohou sloužit jako vhodný doplňující materiál například k tématům světové hospodářské krize, kultury první poloviny 20. století, druhé světové války a Protektorátu Čechy a Morava, Východního bloku a jeho politického, hospodářského a sociálního vývoje nebo životních podmínek na obou stranách „železné opony“.

---

¹ Srov. Jaroslav Pinkas a kol., *Soudobé dějiny. Badatelská učebnice dějepisu pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia* (Plzeň: Fraus, 2023) a <https://www.historylab.cz/>.

Témata pracovních listů jsou vždy navázaná na téma „příběhu“, který nabízí aplikace na úvodní stránce. Pracovní listy na text „příběhu“ odkazují v dílčích úkolech a studenti mají možnost seznámit se s historickým tématem, kterému se v úkolu věnují. Každý příběh dále má svoji vlastní časovou osu, na které jsou vysvětleny některé významné události související s příběhem. Studenti tak snadnou, vizuálně atraktivní a názornou formou získávají další informace a mohou si uvědomit širší souvislosti příběhu. Jde například o kapitoly z tvorby a života dvou velkých osobností světového animovaného filmu Karla Zemana a Hermíny Týrlové. Příběhy je představují jako umělce, ale také jako zaměstnance studia a jako jedince, kteří byli vystaveni různým vlivům a nátlakům, kteří se rozhodovali, jak se zachovají a jak důležitá je pro ně jejich práce a tvorba a nakolik jsou ochotni se přizpůsobit politickým tlakům.

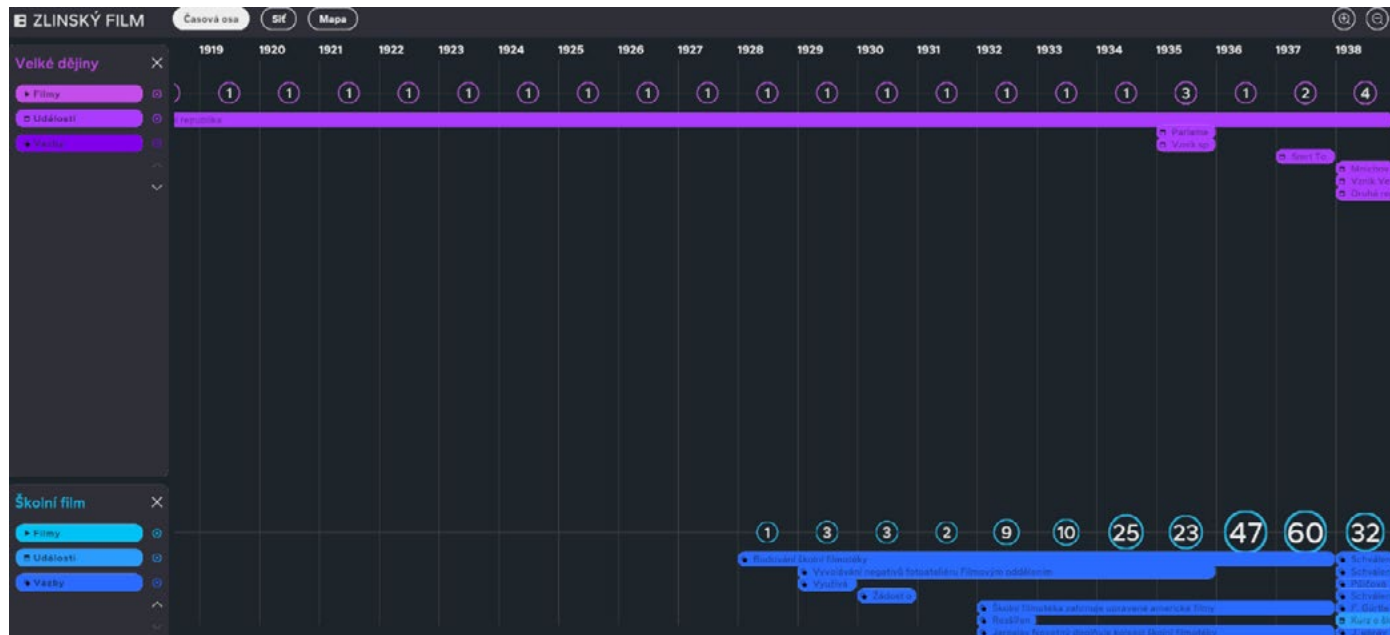

Screenshot z webové aplikace

Jestliže na časové ose příběhu mají studenti k dispozici doplňující informace související přímo s tématem příběhu, pak časová osa „velkých dějin“ jim umožní sledovat širší politické souvislosti daného

příběhu. Tyto paralelní historické události jsou krátce vysvětlené na základě pečlivě vybrané sekundární literatury.

Screenshot z webové aplikace

Jednotlivá témata pracovních listů se vztahují k širším problémům soudobých dějin. Vždy je přitom pojímají v souvislosti s filmovým uměním a médií a také v souvislosti s konkrétním místem (městem Zlín/Gottwaldov). Časová osa „velkých dějin“ představuje souvislosti jednak dějin Československa, jednak dějin města. To pomáhá studentům uvědomit si, že dopady politických rozhodnutí jsou ovlivňovány lokálními podmínkami bez ohledu na to, kde byla tato rozhodnutí přijata.

Studenti si pochopitelně mohou podle časových podmínek úkolu vyhledávat informace i mimo aplikaci *Zlínský film*, rozšiřovat své znalosti o tématu, vylepšovat své kompetence pro řešení úkolu. Pracovní list je nicméně připraven tak, aby vedl studenty k plnému využití aplikace – ta v tomto případě funguje jednak jako učebnice (na časových osách a v příbězích), jednak jako badatelský prostor nebo archiv (zejména v části „síť“).

Baťa versus komunisté

Levicová kritika podnikání Tomáše Bati

Botostroj (1954)

Děj románu *Botostroj* vydaného roku 1933 levicově smýšlejícím spisovatelem Svatoplukem Turkem vykresluje sociálně-kritickým způsobem prostředí velkého průmyslového podniku v době hospodářské krize na počátku 30. let. V meziválečném období vyvolala kniha reakci ze strany vedení firmy Baťa, která posloužila autorovi jako inspirace. Následný soud zakázal roku 1938 distribuci románu, jeho opětovné šíření umožnily až politické změny po druhé světové válce. Po roce 1945 ve státě sílila mocenská pozice Komunistické strany Československa (KSČ), která Turkovu knihu využila pro vlastní propagandistické potřeby; kromě dalších vydání se *Botostroj* uváděl i jako divadelní hra a v roce 1954 měla premiéru filmová adaptace.

Doporučené využití pracovního listu: výuka dějepisu, zejména témata světové hospodářské krize, kultury první poloviny 20. století, Východního bloku a jeho politického, hospodářského a sociálního vývoje nebo životních podmínek na obou stranách „železné opony“; práce ve skupinách.

Kniha *Botostroj* byla podruhé vydaná v roce 1946. Od jejího prvního uvedení na trh tehdy uplynulo celých 13 let, během kterých se v Československu změnila politická situace. V raně poválečné atmosféře sílila mocenská pozice KSČ. *Botostroj* pro ni nabízel téma, které šlo dobře propagandisticky využít: kritiku jednoho z nejúspěšnějších podnikatelů předválečné éry demokratického Československa. Ve webové aplikaci *Zlínský film* můžete najít informace týkající se *Botostroje*, jeho autora a souvisejících osob i událostí.

Úkoly:

Otevřete si webovou aplikaci *Zlínský film* a najděte v ní příběh nazvaný *Trojí bitva Svatopluka Turka: Botostroj jako román, divadelní inscenace a film*. Přečtěte si první kapitolu, která popisuje okolnosti soudního procesu mezi Baťovou rodinou a Svatoplukem Turkem.

Najděte v aplikaci záznamy dalších knih Svatopluka Turka, které souvisí s podnikem Baťa, a pokuste se vysvětlit, proč se Turek rozhodl je napsat.

Proč se zástupci podniku Baťa a Baťovy rodiny rozhodli Turka žalovat? Považovali byste jejich rozhodnutí za ospravedlnitelnou obranu, nebo za snahu o potlačování svobody projevu?

Rozdělte se na dvě skupiny, z nichž první připraví argumenty na obhajobu jednání Bati a Baťovy rodiny a druhá na obhajobu Svatopluka Turka.

V aplikaci se podívejte na události umístěné v časové ose *Velké dějiny* a pokuste se vysvětlit, jak mohly ovlivnit okolnosti nových knižních vydání *Botostroje*.

[II]

Svatopluku Turkovi pomohla po roce 1945 v kariéře kromě kritizování dřívějších společenských poměrů i jeho ochota přepracovávat svá díla tak, aby lépe vyhovovala potřebám režimní propagandy. Konkrétní příklad takových úprav můžete nalézt v následujícím úryvku z verze románu vydané roku 1955; ve srovnání s první verzí knihy obsahuje zmínky o finanční podpoře od šéfa Botostroje pro Adolfa Hitlera.

Úkoly:

Ve webové aplikaci *Zlínský film* si přečtete z příběhu *Trojí bitva Svatopluka Turka: Botostroj jako román, divadelní inscenace a film* kapitoly 1. (*Soudní spor při prvním vydání románu Botostroj, Ať už neodpovídá, ať se tiskne...*) a 3. (*Převedení Botostroje do podoby divadelní hry*).

Co mohlo podle vás Svatopluka Turka motivovat k napsání *Botostroje*?

Následující obrázek ukazuje logo společnosti Baťa používané mezi lety 1928 a 1938. Ve webové aplikaci naleznete v galerii příběhu náhledy obálek některých knižních vydání *Botostroje*. Jakým způsobem se jejich typografická úprava snažila odkazovat na Baťu a jeho společnost? Napadá vás nějaký další příklad, kdy se ve veřejném prostoru začala používat symbolika, která odkazovala k historické epoše nebo uměleckému směru?

Logo společnosti Baťa z roku 1928

Následující úryvek se objevil ve vydání *Botostroje* z roku 1952. Po jeho přečtení se zamyslete, proč se autor rozhodl děj tímto způsobem pozměnit. S jakým záměrem podle Vás Svatopluk Turek svoji knihu při nových vydáních přepisoval?

„To nikoliv, pane šéfe. Bude jen třeba zlomit poslední odpor dělníků. Bude třeba drobátko trpělivosti.“
„Trpělivosti! Vám se to žvaní, jenže já potřebuji objednávky! Kde je mám vzít, co? Kde jsou ty vaše zakázky, kde je ta vaše zbrojařská konjunktura, kde je ta vaše zakázka milionů párů bot do války? Kde je ten váš svěží evropský vítr? Kde je to vaše povětrí? Ta vaše vichřice, ten váš uragán? Kde jsou vůbec úroky z milionů, které jsem vrazil do toho vašeho nacionálního socialismu? Brát, to berete oběma hrstmi. Ale copak si myslíte, že ta má berlínská Schuhaktiengesellschaft krade? Hlupáci, sem do Botostroje jste se měli přijít učit, jak kočírovat, práskat bičem. Kulháte na obě nohy, Schmiede.“

„To nemyslím, pane šéfe –“

„Mlčte, Schmiede! Brejle má, noviny nechte – demonstrace v Hamburku, demonstrace v Brémách, nacisté biti v Berlíně. Co když Hitler zkrachuje?“

[III]

Ve filmové adaptaci *Botostroje* proti sobě stojí na jedné straně šéf podniku se svými loajálními podřízenými a na straně druhé obyčejní pracující, kteří jsou v románu systematicky využíváni pro vytváření šéfova zisku.

Úkoly:

Ve webové aplikaci si najdete profil filmu *Botostroj*, přečtete si anotaci jeho děje. Z filmu si pusťte ukázkou ze sekvence příchodu šéfa do továrny (časový úsek ve filmu 0:05:39–0:07:23) a přečtete si následující úryvek z dobového tisku.

„Píše se kterýsi rok krisového období 1929–1933 v předmnichovské republice. Do mohutných závodů Botostroje, kterým vládne jediný člověk – šéf, přicházejí za prací noví lidé. Je mezi nimi dělník z Waltrovky – komunista Joska, betonář Andrés, vzdálený šéfův příbuzný – intelektuál Antonín a vesnické děvče Marie. V osobním oddělení, ve kterém vládne ředitel Ort, probíhá bezohledný výběr nových sil pro Botostroj.“

Staří a nemocní jsou bez milosti odmítáni. Josku vyhazuje sám šéf, když ho jeden z jeho pohůnků upozornil na Joskovo politické přesvědčení. Šéf nevidí lidi ve svých zaměstnancích. Je všemocný a krutý. Svého příbuzného Antonína posílá do internátu, kde jsou mladí muži vychováváni k bezohlednosti a surovosti. Citlivý Antonín hledá útěchu v lásce k Marii, se kterou pracuje ve stejné dílně. Za to je Marie na každém kroku pronásledována vedoucí sociálního oddělení Elsou, takže se nakonec rozhodne odejít z Botostroj. Její rozhodnutí změní Joska, který organizuje v Botostroji komunistickou stranu, tiskne se soudruhy ilegální časopis a letáky, odhalující bezuzdné vykořisťování v závodech. Marie se stává platnou pomocnicí v dělnickém hnutí, kolportuje ilegální tisk. Zároveň se rozchází s ‚nepolitickým‘ Antonínem, který to dotáhl až na správce. Sbližuje se s Joskou: v obětavé politické práci vyrůstá láska dvou mladých nadšených lidí.

Nelítostný mechanismus Botostroje ničí sta lidských osudů. Vysaje všechnu sílu z betonáře Andrése, vezme mu ženu a nakonec i práci.

Šéf se svými pohůnků, v jejichž čele je jeho syn Jakub neustále přemýšlí, jak poslední síly lidí přeměnit v práci a na peníze. Pod různými záminkami zvyšuje pracovní dobu, zhoršuje sociální postavení dělníků, vyhazuje z práce. Ale krize se dere i do vrat Botostroje. Šéf dává rozkaz spálit po americkém vzoru přebytečnou obuv ze skladů. Vzápětí letí do Berlína domluvit se na tučných zakázkách s novými vládci Německa – fašisty. Jeho letadlo se však zřítí, šéf je mrtev a na jeho místo nastupuje Jakub, který spekuluje na válku jako na zdroj velkých zisků. Dělníci se však vzeprou, zahájí stávkový boj a ústy Joskovými se na své schůzi vyslovují proti válce.“

Úryvek z dobové recenze. Ivan Dvořák, „Nový český film ‚Botostroj‘“, *Práce*, 29. 9. 1954, 5.

Na základě zmíněných materiálů se pokuste charakterizovat následující postavy – šéfa továrny, mladého komunistu Josku, pana Antonína a stavebního dělníka Andrése. Jaké hodnoty zastávali a jak vystupovali? Bylo jejich chování stálé, nebo se některý z nich v průběhu filmu změnil? Pokud ano, tak co ho ke změně motivovalo?

Našli byste v jejich charakteristikách některé normy spojované s uměleckým směrem nazývaným socialistický realismus? Čím podle vás *Botostroj* odpovídal hodnotám vyzdvihovaným propagandou komunistického režimu první poloviny 50. let?

Hermína Týrlová

Filmařka v období politických procesů

Hermína Týrlová při práci v ateliéru

Hermína Týrlová při natáčení filmu *Uzel na kapesníku* (1958)

Režisérka Hermína Týrlová (1900–1993) patří k celosvětově uznávaným osobnostem animovaného filmu. V roce 1927 začala pracovat na kreslených filmech a už o rok později se podílela na režii – stala se tak první českou režisérkou animovaných filmů. V období německé okupace natočila ve Zlíně průkopnický loutkový film *Ferda Mravenec*. Po druhé světové válce natočila desítky filmů, mnohé z nich získaly ocenění na významných filmových festivalech.

Tvorbě animovaných filmů se věnovala od roku 1927 do roku 1986, pracovala tedy v oboru po dobu celých šedesáti let, počínaje tzv. první republikou až po pozdní fázi tzv. normalizace. Ve své tvorbě využila několik animačních technik a širokou škálu materiálů, spolupracovala s různými výtvarníky, a co je obzvlášť důležité, prosadila se jako umělkyně v několika velmi odlišných politických režimech.

Doporučené využití pracovního listu: výuka dějepisu, zejména témata kultury druhé poloviny 20. století, Východního bloku a jeho politického, hospodářského a sociálního vývoje nebo životních podmínek na obou stranách „železné opony“; práce ve skupinách.

Hermína Týrlová tvořila převážně filmy pro děti, ale natáčela i reklamní snímky; po většinu života pracovala pro zestátněnou kinematografii ve Zlíně (pozdějším Gottwaldově), ale před druhou světovou válkou natáčela na zakázku pro soukromé firmy v Praze a během války pro německou společnost.

Úkol:

Webová aplikace *Zlínský film* nabízí velké množství informací o Hermíně Týrlové a její různorodé tvorbě. Tato izolovaná fakta ale ještě netvoří dějiny. Ty píší historici, kteří tato fakta vysvětlují a hledají mezi nimi souvislosti. Vyzkoušejte si tuto roli historika i vy: doplňte životopis Hermíny Týrlové.

Prozkoumejte, jaké informace o Hermíně Týrlové je možné najít ve webové aplikaci *Zlínský film*.

Najděte si v aplikaci také její životopis a zkuste jej doplnit o informace o oceněních a vyznamenáních, která obdržela.

Která z těchto ocenění a vyznamenání byste jako autoři jejího životopisu uváděli a proč?

Kdo je Týrlové udělil a jak bylo udělování těchto vyznamenání zdůvodňováno?

Podívejte se na časovou osu „Velké dějiny“ a na časovou osu příběhu *Hermína Týrlová: Nepovedený panáček*: jak mohla nejvýznamnější vyznamenání souviset s politickou situací v zemi?

[II]

Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 probíhaly vykonstruované politické procesy, ve kterých byly odsouzeny desítky tisíc lidí a více než 100 jich bylo popraveno. K mnohaletým trestům vězení byli odsouzeni také někteří umělci, např. spisovatelé Jan Zahradníček a František Křelina nebo herečka Jiřina Štěpničková. Hermína Týrlová natočila v tomto období čtyři filmy, a za jeden z nich dokonce získala státní vyznamenání. To ale neznamená, že by na ni samotnou a na její tvorbu neměly tehdejší politické poměry žádný vliv.

Text o Hermíně Týrlové ve webové aplikaci *Zlínský film*

Úkol:

Přečtěte si první a třetí kapitolu z příběhu *Hermína Týrlová a Nepovedený panáček*. Režisérka a její film *uprostřed politického zápasu* a podívejte se také na popis souvisejících událostí zobrazených na časové ose.

Jaká důležitá rozhodnutí musela Týrlová v tomto období udělat?

Proč myslíte, že se rozhodla právě takto? Jaké měla jiné možnosti?

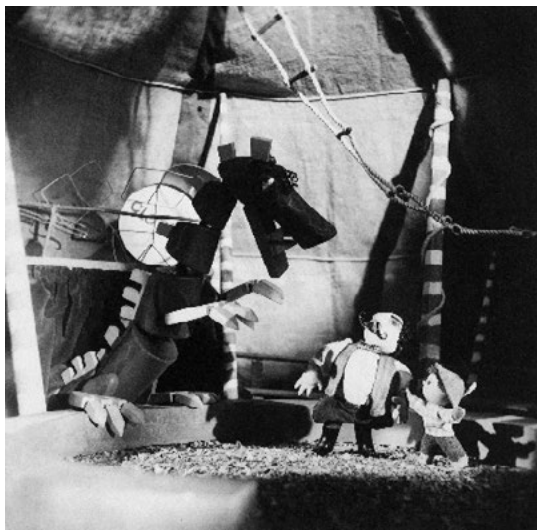
Co by jí podle vás hrozilo, kdyby se rozhodla jinak?

Jak byste se na jejím místě zachovali vy?

[III]

V letech 1951 až 1953 natočila Hermína Týrlová tři loutkové filmy: *Nepovedený panáček*, *Devět kuřátek* a *Pohádka o drakovi*.

V aplikaci *Zlínský film* si tyto filmy najdete a v popisu filmů si přečtete, jak jejich obsah prezentoval tehdejší tisk. Přečtete si také následující úryvek z reportáže, která vyšla v roce 1952 v časopise *Vlasta*.

Pohádka o drakovi

Devět kuřátek

Úkol:

Jaké hodnoty měly zmíněné filmy podle těchto textů oslavovat? Kdo si je měl osvojovat a proč jsou vydávány právě v období 50. let a komunistického režimu?

Jaké hodnoty byly propagovány v dětských filmech, které si pamatujete ze svého dětství? Byly to tytéž hodnoty jako ve filmech Hermíny Týrlové z 50. let? A byly propagovány podobným způsobem?

„Tak to je naše nová pohádka,“ ukáže soudružka Týrlová na scénu, „O devíti kuřátkách. Udělala jsem scénář podle povídky Josefa Kožíška a obsah je vyjádřen asi touto jedinou větou: jedinec není nic, kolektiv je všechno. Prostý příběh o lakomém, sobeckém a neposlušném kuřátku, které jednou samo ukradne makovici, určenou pro všechny, uteče s ní, spadne do jámy a dostane se z ní až s pomocí druhých kuřátek a nakonec se samozřejmě polepší.“

Ale film „O devíti kuřátkách“ není jediným překvapením. Na psacím stole soudružky Týrlové jsme našli nový tlustý scénář na pohádku Jiřího Marka „Zkrocení zlého draka“, v které je přetvářen zlý drak na dobrého draka a jeho síly využito k užitku celku.

Karel Zeman

Umělec a politika v době tzv. normalizace

Karel Zeman (s rukama v bok) při natáčení slavné *Cesty do pravěku* (1955)

Režisér Karel Zeman (1910–1989) patří k nejvýznamnějším osobnostem v dějinách české kinematografie. Jeho kariéra byla od začátku do konce spojená se zlínskými filmovými ateliéry, kam nastoupil v roce 1943, a brzy se zařadil k průkopníkům české loutkové (pookénkové neboli stop motion) animace. Po zestátnění kinematografie v roce 1945 natáčel nejprve krátké a později i celovečerní snímky. V Československu byly oceňovány nejen pro své umělecké hodnoty, ale také pro svou angažovanost. Zeman byl totiž považován za umělce, který ve svém díle řeší „společensky důležitá“ témata.

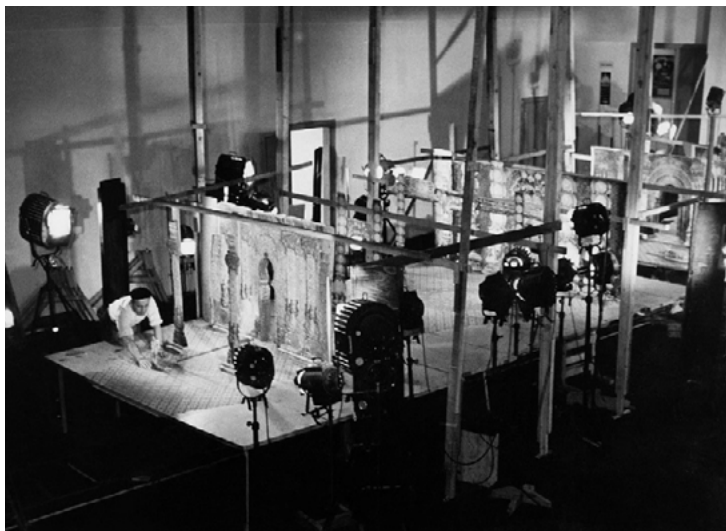
Doporučené využití pracovního listu: výuka dějepisu, zejména témata světové hospodářské krize, kultury druhé poloviny 20. století, Východního bloku a jeho politického, hospodářského a sociálního vývoje nebo životních podmínek na obou stranách „železné opony“; práce ve skupinách.

Kariéra Karla Zemana trvala od 40. do 80. let 20. století. Za tu dobu natočil řadu významných a oceňovaných filmů, které ho proslavily po celém světě. Vrcholu své tvorby dosáhl tzv. kombinovanými filmy, ve kterých propojil živou hereckou akci s animací a triky.

Karel Zeman při natáčení *Vynálezu zkázy* (1958)

Příprava trikového záběru filmu *Baron Prášil* (1960)

Úkol:

Ve webové aplikaci *Zlínský film* najdete mnoho informací o kariéře, filmech i spolupracovnících Karla Zemana. Otevřete si tuto aplikaci a vypracujte následující úkol:

Ve webové aplikaci hledejte informace o Karlu Zemanovi. Vyberte z nich ty, které jsou podle vás nejdůležitější, a **vytvořte příběh o Karlu Zemanovi a jeho kariéře.**

Zaměřit se můžete na historické mezníky, významné filmy a osobnosti, se kterými nejčastěji spolupracoval. Vyhledávat můžete také žánry nebo techniky animace, kterým se věnoval.

Pokuste se do tohoto příběhu začlenit i důležité události z dějin poválečného Československa, které najdete v aplikaci v časové ose „Velké dějiny“ a které se odehrály v průběhu Zemanovy kariéry.

[II]

Dne 21. srpna 1968 došlo k invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Armády pěti socialistických států s převahou vojsk Sovětského svazu vpadly se svými tanky na československé území, aby zabránily probíhajícím politickým změnám. Rozplynuly se tím naděje na „socialismus s lidskou tváří“, který se ještě nedávno zdál být reálným cílem politického vývoje. Z československé vlády byli odstaveni komunisté, kteří se v minulých letech snažili o některé pozitivní politické změny. Vystřídali je ti, kteří obnovovali kontrolu nad společností, ekonomikou i kulturou. Události po srpnu roku 1968 zasáhly celou společnost. Mnoho lidí se muselo rozhodovat, jak se v dané situaci zachová: zda bude, nebo nebude respektovat nové politické poměry.

Vojenská invaze do Československa v srpnu 1968

Pohřeb Jana Palacha v lednu 1969 se stal protestem proti srpnové okupaci roku 1968

Úkoly:

Ve webové aplikaci *Zlínský film* si najdete příběh *Karel Zeman - umělec, který nepoletoval v oblacích* a přečtete si jeho druhou kapitolu „Od Dvou tisíc slov k československo-sovětskému přátelství“. Poté vypracujte následující úkoly:

- 1) Porovnejte příběh Karla Zemana s jinými příběhy, které se týkají roku 1968 a které znáte (například z filmu, televize či jiných médií, vyprávění nebo vzpomínek vašich příbuzných). Co mají tyto příběhy společného s příběhem Karla Zemana? V čem se od něj naopak odlišují?
- 2) Zkuste si představit, že byste se ocitli ve stejné situaci jako Karel Zeman: známého umělce s úspěšnou kariérou a rozpracovanými projekty zastihnou přelomové politické události. Zachovali byste se na jeho místě stejně, nebo jinak? Proč? Zdůvodněte, podle čeho byste se rozhodovali.
- 3) Dohleďte si v aplikaci na časové ose příběhu více informací o tzv. Antichartě. O jakou akci šlo a které další veřejně známé osobnosti s ní byly spojeny? Formulujte svůj názor na tuto akci. Zamyslete se nad možnými motivacemi osobností, které se pod Antichartu podepsaly.

[III]

Krátké komediální loutkové filmy s figurkou pana Prokouka patřily k prvním velkým úspěchům Karla Zemana. Většina z nich vznikla v letech 1946 až 1949 – tedy brzy předtím a potom, co se komunisté v roce 1948 chopili moci. Filmy s panem Prokoukem chválili diváci, filmoví kritici i političtí představitelé.

Pan Prokouk vynálezcem (1949)

*Karel Zeman s figurkou pana Prokouka
(Pan Prokouk v pokušení, 1947)*

Úkoly:

Přečtěte si na následujících dvou stranách úryvky z textů o panu Prokoukovi z tehdejších novin a časopisů. Poté vypracujte následující úkoly:

- 1) Jaké hodnoty měla postava pana Prokouka vyjadřovat, k čemu měla sloužit nebo co na ní bylo oceňováno? Čím podle vás zapadala do nové socialistické společnosti?
- 2) Na základě úryvků popřemýšlejte, jaká měla být úloha umělce v novém komunistickém režimu krátce po převratu v únoru 1948. Co se od umělců očekávalo? Co bylo naopak nežádoucí?

- 3) Vyberte z úryvků všechna slova nebo slovní spojení, která podle vás mají něco společného s komunismem. Zkuste popsat, co tato slova tehdy znamenala.

Pan Prokouk v dobovém tisku

Nejsem si vědom nějakého zvláštního výkonu, poněvadž dělám jen to, co cítím, že je mojí povinností. Prostě snažím se, abych svěřenou mi práci vykonával co nejlépe a nejrychleji. Jistě nemalou zásluhu na mém vyznamenání má pan Prokouk, se kterým jsem natočil budovatelské filmy, které pobaví i poučí. (K. Zeman, *Naše pravda*, 19. 12. 1948)

O díle K. Zemana pak zevrubně pohovořil A. M. Brousil, který zejména zdůraznil typičnost „Prokouka“ pro našeho malého občánka, charakter figurky a velký její vliv na diváky v jejich budovatelském úsilí, neboť třebaže „pan Prokouk“ nás nepřemlouvá, získává nás k doznání vlastních chyb, obrací nás k životu a k činu. V tom je jeho kouzlo, přitažlivost a moc; není pochyby, že „pan Prokouk“ svým způsobem pomohl našemu budovatelskému úsilí. Nesporně věrně slouží myšlence výstavby našeho nového života. (*Filmové zpravodajství*, 25. 3. 1948)

Osud pana Prokouka spočívá cele v rukou Zemanových a jeho spolupracovníků. Právě tak, jako popularita Prokoukova vznikla, může i zaniknout. Úspěchy nesmí znamenat sériovou výrobu filmů, které by možná bavily, ale nedávaly by nic víc. A Zemanovi musí jít především o to, aby pan Prokouk zůstal pevně zakotven v řadách pokrokových občanů naší republiky, nastavujících nemilosrdné zrcadlo našim nedostatkům a chybám. Dobrý vtíp a ironie je účinnější zbraní než vážná tvář. (*Filmové noviny*, 31. 5. 1947)

Co na tom, že další novinka „Pan Prokouk filmuje“ režiséra K. Zemana pobízí občany, aby se věnovali zaměstnání, kde mohou nejproduktivněji uplatnit své schopnosti? Tu není co hanět, naopak, tato tzv. účelovost či tendence dává těmto snímkům jen posvěcení vyššího poslání, při němž neztratí ani jedna scénka či záběr na estetických hodnotách. Figurka pana Prokouka se již stala populárním glosátorem a ukazatelem správné cesty. (*Filmová okénka*, 31. 5. 1948)

Dnes už nesmrtelná je jeho postavička pana Prokouka v seriálu šesti agitek. Vzpomínáš, jak tehdy ve dvouletce řal touto figurkou do živého, jak burcoval lidskou ospalost i znechucenost, a vždy na místě nejsprávnějším. Pan Prokouk nám pomáhal budovat. A pomáhá ještě i dnes. Vždyť problémy, s kterými se pan Prokouk potýká, jsou namnoze ještě živé. (*Kino*, 11. 2. 1953)

Jeho filmy o panu Prokoukovi jsou filmy současné, jak jen mohou být. Jsou jimi svým obsahem a jsou jimi i svou filmovou řečí. Jsou a obávám se, ještě dosti dlouho budou příkladem ostatním úsekům znárodněné kinematografie, příkladem, že umělec nemůže a nesmí zůstat lhostejným k problematice našeho politického, hospodářského a mravního života. Že musí všude na každém místě své práce pomáhat spoluvytvářet společenský řád, k němuž směřujeme, ale k němuž jsme ještě zdaleka nedospěli. (*Filmové noviny*, 6. 12. 1947)

Ano, lze říci: loutka Prokouk nás vychovává. Tím více je pro nás potěšitelné, že se stává oblíbenou postavičkou filmového plátna u naší mládeže. Význam její tkví v hlubším úkolu: učí nás a naši mládež pracovat, tvořit, učí nás stavět a budovat – ne kazit, bourat, hlodat, podřývat a ničit. Loutka Prokouk je člověk Prokouk. Každý člověk takový – má naše sympatie. (*Filmové noviny*, 24. 1. 1948)

Ty filmy s Prokoukem, to jsou bez přehánění ideové perly. V kratičkém časovém úseku, v několika málo minutách, s materiálem, který musely ruce Zemanovy a jeho spolupracovníků oživit, dosáhl většího účinku než několikahodinová přednáška. A to právě všichni poznali. Proto šly filmy do světa, aby nás reprezentovaly na největších soutěžích a získávaly si oblibu u všech pokrokových lidí. (*Naše pravda*, 14. 5. 1949)

